

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ Τῷ ΙΕΡῶ ΤΟΥ ἈΣΚΛΗΠΙΟΥ
ΤΗΣ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ

Κατὰ τὸ λήγον ἔτος 1921 ἐπερατώθη ἡ ἀνασκαφή τοῦ ἐτέρου τῶν δύο συνεχόμενων, ὡς φαίνεται, μεγάλων παρὰ τὴν δεξαμενὴν τοῦ Ἀντωνίου οἰκοδομημάτων, τῶν διὰ μερικῆς σκαφῆς ἀπὸ τοῦ 1920 ἀνακαλυφθέντος.

Τὸ ἀνασκαφέν οἰκοδόμημα εἶνε ἐκεῖνο, οὔτινος δύο αἴθουσαι εἶχε φανῆ τότε ὅτι εἶχον τὸ ἔδαφος ἐπεστρωμέναν διὰ μωσαϊκῶν. Ἐφέτος ἀπεκαλύφθησαν ἐν πρώτοις τὰ ἐδάφη τῶν δύο αἰθουσῶν καὶ ἐσχεδιάσθησαν τὰ μωσαϊκὰ διὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος τοῦ Ὑπουργείου Γ. Εὐγενίου, εἶτα δ' ἐπεχώσθησαν ταῦτα μικρὸν διὰ χῶματος, ἵνα μὴ καταστραφῶσιν ἀκάλυπτα μένοντα. Ἀκολούθως δ' ἀπεκαλύφθη τὸ ὅλον οἰκοδόμημα συγκείμενον ἐξ ἐννέα δωματίων καὶ αἰθουσῶν, ὧν τέσσαρες, πολυτελῶς διασκευσμένοι, ἀποτελοῦσι δικμέρισμα χρησιμεύον πρὸς λήψιν θερμῶν καὶ ψυχρῶν λουτρῶν. Μαρμάριναι μεγάλαι πλάκες ἐκάλυπτον τὰ ἐδάφη τῶν αἰθουσῶν καὶ τοὺς πυθμένους τῶν λεκανῶν· διὰ μαρμαρίνων δὲ πλακῶν ἦσαν ἐπενδεδυμένοι καὶ οἱ τοῖχοι τῶν αἰθουσῶν καὶ τὰ τοιχώματα τῶν δεξαμενῶν. Αἱ θερμῶν λουτρῶν αἴθουσαι ἔχουσιν ὑπὸ τὸ δάπεδον ταπεινὸν ὑπόγειον ὑποβάσταζόμενον ὑπὸ 100 περίπου μέχρις 120 ἐν ἐκάστη αἰθούσῃ κιονίσκων καὶ στηλιδίων ἐξ ὀπτῶν πλίνθων. Οὕτω σχηματίζονται ὑπὸ τὰς αἰθούσας *θπόκανστα*, εἰς ἃ εἰσήγετο καὶ διὰ σωλήνων ἐν ταῖς τοίχοις ἀνήρχετο εἰς τὰς τοῦ λουτροῦ αἰθούσας *θερμὸς ἀήρ*. Τοιοῦτον κατασκευάσμα καὶ τοιοῦτον σύστημα λουτρῶν διὰ θερμοῦ ἀέρος ἦτο ἄγνωστον ἐν Ἑλλάδι, ἐφευρέθη δ' ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καὶ ἐφηρμόσθη ὑπ' αὐτῶν ἐν ταῖς θέρμαις. Ἐν ταῖς αἰθούσαις δέ, εἰς ἃς εἰσήρχετο ὑποκάτωθεν ὁ θερμὸς ἀήρ, ὑπάρχουν καὶ μικραὶ δεξα-

μεναὶ ἢ λεκάναι πρὸς ὑποδοχὴν ψυχροῦ ὕδατος, ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι ἐγένετο ἐν αὐταῖς συνδυασμὸς θερμῶν καὶ ψυχρῶν λουτρῶν. Ἄλλη δὲ αἴθουσα ἐχρησίμειεν ἀποκλειστικῶς διὰ ψυχρὰ λουτρά. Τὸ ὕδωρ ἔρρεεν εἰς αὐτὴν ἀπὸ τῆς πλησίον κειμένης δεξαμενῆς τοῦ Ἀντωνίνου διὰ μολυβδίνων σωλήνων, ὧν περισωθέντα δύο μεγάλα τεμάχια ἐξήχθησαν καὶ κατετέθησαν ἐν τῷ Μουσεῖῳ.

Εὐρήματα δ' ἐγένοντο ἀναθηματικά τινες ἐπιγραφαὶ καὶ δύο τεμάχια πηλίνων κεραμίδων φέροντα ἐντετυπωμένην ἐπιγραφὴν τετραγώνοις γράμμασιν: Ἀσκληπιοῦ: Ἄλλη μεγάλη κεραμὶς φέρει ἐντυπον ἐπιγραφὴν AN//////////O (=ἴσως Ἀν[τωνεῖν]ο[υ]). Τὰ σημαντικώτατα ὅμως τῶν εὐρημάτων εἶνε τὰ μωσαϊκά. Τὸ ἕτερον τούτων ὁμοιάζει, ὡς ἀνωτέρω εἵπομεν, κατὰ τε τὰ σχήματα καὶ τὸ σύστημα τῆς διακοσμῆσεως πρὸς τὰ μωσαϊκά τοῦ κατὰ τὰ προηγηθέντα ἔτη ἀποκαλυφθέντος ἐν τῷ Ἱερῷ Βασιλικοσχήμου περὶ τὸν Ἅγιον Ἰωάννην οἰκοδομήματος (ΑΕ 1918). Ἐπειδὴ δὲ τοιοῦτον σύστημα διακοσμῆσεως ἀπαντᾷ που καὶ ἐν χριστιανικοῖς μνημείοις καὶ δὴ ἐν τῇ Βασιλικῇ τῆς Νικοπόλεως, δῆλον γίνεται ὅτι τοιαύτη διακόσμησις ἔλκει τὴν καταγωγὴν οὐχὶ ἐκ Χριστιανικῆς ἀλλ' ἐκ τῆς Ἑλληνορρωμαϊκῆς τέχνης. Ἐξ ἄλλου δέ, ἐπειδὴ τὸ μνημονευθὲν ἐν τῷ Ἱερῷ Βασιλικδοσχημον οἰκοδόμημα, τὸ μετὰ τοῦ εἰς ἀψίδα ἀπολήγοντος μεσαίου διαμερίσματος, ὁμοιάζει ἀκριδῶς χριστιανικῇ Βασιλικῇ, προστίθεται συμβολὴ εἰς λύσιν τοῦ ζητήματος τῆς καταγωγῆς τῆς Χριστιανικῆς Βασιλικῆς, κρατύνεται δηλ. ἡ γνώμη, ὅτι αὕτη δὲν ἐδημιουργήθη κατὰ τοὺς χριστιανικοὺς χρόνους, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐκ τῆς Ἑλληνορρωμαϊκῆς Βασιλικῆς τῶν μ.Χ. χρόνων.

Ἦρξατο δὲ καὶ ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ ἑτέρου τῶν δύο συνεχόμενων οἰκοδομημάτων διὰ τῆς ὀλοσχεροῦς μέχρι τοῦ στερεοῦ ἐδάφους ἀνασκαφῆς τοῦ χώρου τοῦ παρὰ τὸν στυλοδάτην τῆς προσόψεως τοῦ περιστυλίου. Ἀποκαλυφθέντων οὕτω κατὰ βάθος τῶν ἀποτελούντων τὸν στυλοδάτην μεγάλων λίθων ἐφάνη, ὅτι οὗτοι φέρουσιν ἀναθηματικὰς ἐπιγραφάς, ἐξ ὧν

συνάγεται, ὅτι προέρχονται, ἐκ δύο ἐν τῷ Ἱερῷ μεγάλων οἰκογενειακῶν μνημείων, συγκειμένων ἐξ ἀγαλμάτων μελῶν τῶν οἰκογενειῶν τούτων, ἃ ἀνίδρυσαν συγγενεῖς αὐτῶν. Παρὰ τὸν στυλοδάτην τοῦτον ἔκειτο τὸ ἀποκαλυφθὲν βάθρον ἀγάλματος τοῦ Ἀντωνίου, ὃ ἀνίδρυσεν ἡ ἱερὰ τῶν Ἐπιδαυρίων πόλις.

Τὰς τελευταίας δ' ἡμέρας, ἀφορμῆς δοθείσης ἐκ τῶν ἐν τῷ Ἱερῷ ἀναφανέντων νῦν ὑποκαύσιων, ἐγένετο καὶ σκαφικὴ ἔρευνα ἐν τῇ βορειοδυτικῇ πλευρᾷ τοῦ περιδόλου τοῦ Ἱεροῦ, ἔνθα εἶχεν ἀνακαλυφθῆ ἀπὸ τοῦ 1908 ἡμισκαμμένον νῦν οἰκοδόμημα χρησιμεῦον ὡς λουτρῶν, ἐδείχθη δὲ ὅτι καὶ τοῦτο τὸ οἰκοδόμημα χρησιμεῦον ὡς λουτρῶν ἔχει ὑπόκαυστα καὶ πρὸς τούτοις ὁμοιάζει σχεδὸν κατὰ τὴν ὅλην διάταξιν τῷ ἐφέτος ἀποκαλυφθέντι. Ἐκ τούτων συνάγεται ὅτι ἐν τοῖς μ.Χ. χρόνοις ἤσκειτο ἐν τῷ Ἱερῷ συστηματικὴ ὑδροθεραπεία, εἰς ἣν ὑπεδάλλοντο οἱ ἀσθενεῖς.

Π. ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ